

به نام خدا

نقش و جایگاه خانواده در سبک زندگی اسلامی

استاد راهنما: مریم مشتاقی

مریم هادی، سمیه کریمیان، زهره عبداللّهی^۱

مدرسه علمیه فاطمه محدثه اصفهان

چکیده

خانواده بنیادی‌ترین نهاد در جامعه است به گونه‌ای که حلقه‌ی واسط بین فرد و جامعه تلقی می‌شود و نقش اساسی و بی بدیلی در پیوند فرد و جامعه دارد. توجه به این کانون، حمایت و هدایت آن به جایگاه واقعی خود، سبب اصلاح جامعه و غفلت از آن موجب دورشدن از حیات حقیقی و گمراهی است. بنابراین، هرچه بیشتر باید در جهت ارتقای آن کوشید که تنها راه رسیدن به این مهم از طریق شناسایی نقش و جایگاه خانواده امکان‌پذیر است. اسلام که برنامه‌ای کامل و جامع برای تعالی بشر دارد، عنایت ویژه‌ای به سلامت، رشد و پویایی این نهاد سرنوشت‌ساز دارد. به گونه‌ای که مهم‌ترین عوامل یک خانواده اسلامی از قبیل ازدواج و درست‌بودن مقدمات آن، فرهنگ و محیط اجتماعی، وضعیت اقتصادی خانواده، توجه به جایگاه خانواده، مدیریت خانواده، حسن معاشرت، پای‌بندی اخلاقی، همکاری و مشورت با یکدیگر، آشنایی اعضا به وظایف و حقوق خود را در قالب آیات و روایات بیان می‌کند. در این پژوهش به منظور شناسایی دقیق معیارهای سبک زندگی در تشکیل و تحکیم خانواده از روش توصیفی -تحلیلی استفاده شده است. بدین معنا که پس از بیان تعریف خانواده و سبک زندگی در صدد استخراج معیارهای سبک زندگی در تشکیل و تحکیم خانواده است.

کلیدواژه‌ها: سبک زندگی، تحکیم خانواده، خانواده، سبک زندگی اسلامی.

^۱. به ترتیب طلبه پایه سه، پایه دو، و پایه دو.

مقدمه

یکی از محیط‌هایی که انسان غالباً از ابتدا تا انتهای زندگی‌اش با آن رابطه نزدیک و سرنوشت‌ساز دارد، کانون خانواده است. اسلام به عنوان آخرین و کامل‌ترین آیین انسان‌ساز، بیشترین توجه را به خانواده دارد، زیرا بر این باور است که خانواده، کانون تربیت، مهد مودت و رحمت است و سعادت و شقاوت جامعه انسانی را وابسته به صلاح و فساد این مجموعه می‌داند و هدف از تشکیل خانواده را تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان از جمله دستیابی به سکون و آرامش برمی‌شمارد. بدون خانواده، نه تنها هویت انسانی بشر نابود می‌شود، بلکه همه تلاش‌های فردی و اجتماعی نیز به سرانجام نخواهد رسید.

خانواده در جامعه باید در هر شرایطی سه کارکرد اساسی خود را حفظ کند. یکی مسائل جنسی است که باید در خانواده حل شود؛ دیگر فعالیت خانواده به عنوان واحد اقتصادی و بالاخره پرورش کودکان است پیوند زناشویی، امری غریزی و از نیازهای اولیه و اساسی انسان است و نیازی به آموزش و محرک خاصی ندارد، اما تداوم این پیوند و داشتن روابطی صحیح که به استحکام خانواده منجر می‌شود، نیازمند آموزش و عنایتی ویژه از سوی مسئولین جامعه دارد.

قرآن کریم، به عنوان برترین نسخه زندگی و عالی‌ترین راهنمای بشر برای دستیابی به حیات طیبه، بخش عظیمی از آیات را به سبک زندگی اسلامی اختصاص داده است. رجوع به این آیات الهی، می‌تواند انسان را برای دستیابی به عالی‌ترین راهکارها در تحکیم خانواده هدایت کند.

این تحقیق در پی پاسخ‌گویی به این پرسش است که خانواده چه تعریفی دارد؟ سبک زندگی و سبک زندگی اسلامی چیست؟ اصول و روش‌های تشکیل و تحکیم خانواده چیست؟

امید است با پاسخ‌گویی به این سوالات و عمل به آنها شاهد جامعه‌ای سالم‌تر و موفق‌تر باشیم. لذا در این نوشتار تعریف اسلام از خانواده و سبک زندگی، سبک زندگی اسلامی، معیارهای سبک زندگی در

تشکیل و تحکیم خانواده مانند ایمان، تقوا، اخلاق و.....از جمله موضوعاتی است که مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. تعریف خانواده در اسلام

اسلام خانواده را جمعی متشکل از افراد، دارای شخصیت مدنی، حقوقی و معنوی معرفی می‌کند که با ازدواج مشروع زن و مرد شکل می‌گیرد و هر یک از زن و مرد دارای وظایف و حقوق جدید می‌شوند. ارتباط خویشاوندی به سبب نکاح به وجود می‌آید که هر یک از اعضای آن دارای روابط قانونی، اخلاقی و عاطفی می‌گردند.

به عبارت دیگر «خانواده متشکل از افرادی است که از طریق پیوند زناشویی، هم‌خونی یا پذیرش فرزند با یکدیگر به عنوان زن، مادر، پدر، شوهر، برادر، خواهر و فرزند در ارتباط متقابل هستند، فرهنگ مشترک پدید می‌آورند و در واحد خاصی زندگی می‌کنند».^۱ امروزه اختلال در نظام مقدس خانواده و بی‌اعتنایی به اصول ضروری و ارزش‌های آن است که پایه‌های اصلی زندگی را به تباهی کشیده و مهم‌ترین عامل در ارتکاب رفتارهای هنجارشکن قلمداد شده است.^۲

پس خانواده پیوند عمیق و پایدار جسمی و روحی چند نفر برای زیستن در فضای واحد است؛ یعنی بدون تحقق این پیوند، خانواده معنایی ندارد. قوام این بنا به میزان پیوند اعضای آن بستگی دارد. بنابراین جهت تعالی کارایی خانواده لازم است بر تحکیم پیوند و روابط اعضای خانواده تأکید شود.

۱. قنادان، جامعه‌شناسی، ص ۱۴۱.

۲. قنادانی آرانی، صادقی آرانی، خانواده و سبک زندگی اسلامی، ص ۲.

۲. معناشناسی سبک زندگی

سبک زندگی، یعنی شیوه و روش زندگی؛ سبک زندگی بیان می‌دارد که یک فرد، یک خانواده و حتی مردم یک جامعه، چگونه زندگی می‌کنند. و شیوه‌ی اداره‌ی زندگی آن‌ها چگونه است. «شیوه زندگی یا سبک زیستن، منعکس‌کننده گرایش‌ها و ارزش‌های کلی فرد یا گروه است.»^۱

هر نگرش، اعتقاد و هدفی که انسان در زندگی خود داشته باشد، برنامه و روش زندگی او را سازماندهی می‌نماید. در حقیقت، روش و شیوه زندگی انسان به نگرش او نسبت به جهان هستی و خالق جهان هستی، بستگی دارد.

با تقسیم‌بندی جهان‌بینی به دو نوع مادی و الهی، دو نوع سبک زندگی را برای فرد یا جامعه متصور می‌گردد.

«سبک زندگی هر فرد و جامعه متأثر از نوع باورها (جهان‌بینی) و ارزش‌های حاکم بر آن فرد و جامعه است. مشخص است که جهان‌بینی مادی و ارزش‌های لذت‌گرایانه، طبیعتاً سبک زندگی خاصی را پدید می‌آورند. همان‌طور که جهان‌بینی الهی و ارزش‌های کمال‌گرایانه و سعادت‌محورانه سبک خاصی از زندگی را شکل می‌دهند.»^۲

توجه به این اصل اساسی که زندگی دنیا، نه «هدف»، بلکه «وسیله» است. می‌تواند به لحظات حیات، رنگ دیگری ببخشد، رنگی که رنگ خداست.^۳

اصلی که در سخن حضرت علی (علیه السلام) به خوبی نمایان است: «ای مردم! دنیا سرای گذراست و آخرت، خانه پایداری؛ پس از گذرگاه، برای منزل‌گاه توشه بگیرید.»^۴

^۱ . مهدوی کنی، دین و سبک زندگی، ص ۵۱.

^۲ . شریفی، همیشه بهار اخلاق و سبک زندگی اسلامی، ص ۳۴.

^۳ . غلامعلی، امام رضا و زندگی، ص ۱۱.

^۴ . نهج البلاغه، خطبه ۲۰۳، ص ۳۰۳.

در نقطه مقابل، اگر هدف، تنها زندگی چند روزه این دنیا باشد، تنظیم روش زندگی بر اساس تأمین نیازهای مادی و دنیایی انسان صورت می‌گیرد. بنابراین سبک زندگی، تابع تفسیر ما از زندگی است. هدف زندگی چیست؟ هر هدفی که ما برای زندگی، معین کنیم و برای خودمان ترسیم نماییم، متناسب با آن یک سبک زندگی به ما پیشنهاد می‌شود.^۱

از آن‌جا که آفرینش انسان بر پایه آزادی و اختیار در انتخاب است و حال و هوای اختیار، زیباترین حال و هوا برای انسان است.^۲

بنابراین سبک زندگی عبارت است از الگوی هم‌گرا (کلیت تامی) یا مجموعه منظمی از رفتارهای درونی و بیرونی، وضع‌های اجتماعی و دارایی‌ها که فرد یا گروه، بر مبنای پاره‌ای از تمایلات و ترجیح‌هایش و در تعامل با شرایط محیطی خود، ابداع یا انتخاب می‌کند.^۳ پس سبک زندگی، نمایانگر بخش عملی زندگی و زاینده انتخاب‌گری انسان است.^۴

۳. سبک زندگی

دین اسلام مجموعه‌ای از گزاره‌های توصیفی، اعتقادی، ارزشی و دستورات عملی مطابق با سیرت آدمی است که از سوی خداوند متعال بر پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) جهت هدایت انسان‌ها نازل گردیده و از سوی ائمه معصومین (علیهم السلام) بسط و توسعه یافته است که امروزه در قالب کتاب آسمانی قرآن به صورت کامل و بدون تحریف^۵ متون روایی و منابع فقهی قابل دسترس است.^۶

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جوانان خراسان شمالی، ۲۳ مهر ۱۳۹۱.

۲. انصاریان، نظام خانواده در اسلام، ص ۹۹.

۳. مهدوی کنی، دین و سبک زندگی، ص ۷۸.

۴. فاضلی، مصرف و سبک زندگی، ص ۵۷.

۵. حجر: ۹.

۶. یوسف زاده، شاخص‌های ارتباطات اجتماعی در جامعه اسلامی، ج ۱، ص ۴۳.

نوشتم، و این زمانی بود که حضرت جواد (علیه السلام) هنوز کودک بودند، ولی امام با کمال احترام از ایشان در نامه‌ها نام می‌بردند.^۱

^۱. همان.

نتیجه‌گیری

سبک زندگی یعنی انتخاب روش و شیوه صحیح برای زندگی که ضمن تأمین خواسته‌های معنوی و مادی انسان، در نهایت زمینه‌های رضایت و خشنودی خداوند متعال را نیز فراهم آورد؛ و این امر تنها با انتخاب الگویی جامع و حامل فضایل و ارزش‌ها در زندگی تحقق می‌پذیرد. این الگوی متعالی در تاریخ پر شکوه اسلام موجود است، الگویی که به راستی راهبر و راهگشا بوده و همواره انسان را به سوی معیارها و ساختارهای وجودی خویش فرا می‌خواند. چنانچه اصول و روش‌های دین مبین اسلام در تشکیل و تحکیم خانواده به کار گرفته شود، خانواده سالم ایجاد شده و به تبع آن جامعه نیز دچار اختلال کمتری خواهد بود.

عامل مؤثر در سبک زندگی خانوادگی اسلامی، حسن معاشرت یا ارتباط در خانواده است که در دو محدودهٔ مرزهای حقوقی و دستورالعمل‌های اخلاقی مورد بررسی قرار گرفت. نظم و انضباط اسلام، برای همه‌ی ابعاد فردی یا همگانی جامعه است.

توجه به یکسانی در آفرینش، همکاری و همیاری، اندیشهٔ تساوی میان مرد و زن، باید در چارچوب آیین خدا باشد و وسیلهٔ فساد، رشوه و غصب حقوق و اشاعةٔ فحشاء نگردد.

یکی از عواملی که سبب تفاهم و همکاری اعضای خانواده می‌گردد، وجود روحیهٔ مشورت در خانواده است که در عین ایجاد خانواده‌ای مستحکم و صمیمی، بهترین محافظ در برابر مشکلات و موانع زندگی نیز به شمار می‌آید. انسان تشنهٔ دوستی و محبت است. انگیزهٔ بسیاری از تلاش‌ها و زحمات طاقت‌فرسای زندگی، محبت است و وجود آن در خانواده، انسان را به فعالیت و کسب معاش وامی‌دارد. حفظ حرمت و شخصیت دیگران، در گرو احترامی است که در برخوردها از انسان ظاهر می‌گردد. رعایت این مسأله

خصوصاً از سوی کسانی که با هم انس و الفت دارند، باعث استحکام دوستی و گرمی روابط خواهد شد که بارزترین مصداق آن خانواده است.

از عوامل دیگر می‌توان موارد زیر را نام برد: صبر و پایداری زندگی، روحیه عفو و گذشت، حاکمیت صداقت در فضای خانواده، پرهیز از سوءظن و آفت حسد، رازداری و وفاداری، مشی آرام و بی‌تکبر، حلم و بردباری، ترس از کیفر الهی، دوری از افراط و تفریط، تواضع، دوری از سخت‌گیری و اسراف و احسان به پدر و مادر.

فهرست منابع

- قرآن کریم ترجمه الهی قمشه ای.
- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی.

الف) منابع فارسی

۱. انصاریان، حسین، نظام خانواده در اسلام، قم: ام ابیها، چاپ سی و سوم، ۱۳۹۳.
۲. بابایی طلاتپه، محمدباقر، سبک زندگی و جهانی شدن در پهنه فرهنگ علوی، ۱۳۹۳.
۳. بستان (نجفی)، حسین، خانواده در اسلام، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ ششم، ۱۳۹۸.
۴. تحریری، محمد باقر، اخلاق بندگی، قم: مرکز نشر هاجر، چاپ چهارم، ۱۳۹۷.
۵. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱۵، تهران: المکتبه الاسلامیه، بی تا.
۶. خراسانی، وحید، به یاد آن که مذهب حق یادگار اوست، قم: مدرسه امام باقر العلوم، چاپ یازدهم، ۱۳۹۲.
۷. دستغیب، سید عبدالحسین، تفکر، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۳.
۸. سیدی، سیدحسین، خطبه غدیر، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ دوازدهم، ۱۳۹۳.
۹. شریفی، احمدحسین، همیشه بهار اخلاق و سبک زندگی اسلامی، تهران: معارف، چاپ هشتم، ۱۳۹۲.
۱۰. طباطبائی، محمدحسین، المیزان فی تفسیرالقرآن، ج ۲، قم: جامعه المدرسین، بی تا.
۱۱. غلامعلی، مهدی، امام رضا و زندگی، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ چهارم، ۱۳۹۳.
۱۲. فاضلی، محمد، مصرف و سبک زندگی، ۱۳۸۲.
۱۳. فاضل قانع، حمید، سبک زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۲.
۱۴. فلاح زاده، محمدحسین، درسنامه فقه، ج ۱، قم: مرکز نشر هاجر، چاپ هشتم، ۱۳۹۷.
۱۵. قنادان، منصور، ناهید مطیع، جامعه شناسی (مفاهیم کلیدی)، بی جا: آوای نور، ۱۳۹۹.

۱۶. مقیمی، سید محمد، اصول و مبانی مدیریت از دیدگاه اسلام، تهران: راهدان، چاپ هفتم، ۱۳۹۷.

۱۷. مهدوی کنی، محمدسعید، دین و سبک زندگی، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۰.

۱۸. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۳، تهران: صدرا، ۱۳۹۰.

(ب) منابع عربی

۱۹. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ج ۲ و ۵، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ ق.

۲۰. کاویانی آرانی، محمد، سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن، تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۱.

۲۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالأنوار، ج ۷۱ و ۷۸ و ۱۰، داراحیاء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۰۳ ق.

۲۲. نراقی، احمد بن محمد مهدی، معراج السعاده، تهران: یادمان اندیشه، چاپ اول، ۱۳۹۶.

۲۳. یوسف زاده، حسن، شاخص‌های ارتباطات اجتماعی در جامعه اسلامی، ج ۱.

(ج) مقاله

۲۴. اسدپور احمدچالی، میثم، «اسلام از دیدگاه دانشمندان غرب»، ۱۳۹۰/۱۰/۱۰.

آدرس وبلاگ دفاع از اسلام Asadmm.blogfa.com

۲۵. بیانات مقام عظم رهبری در دیدار با جوانان خراسان شمالی، ۲۳ مهر ۱۳۹۱.

۲۶. بهرامی، غلامرضا، مدیریت حوزه علمیه خواهران استان اصفهان، به مناسبت هفته پژوهش، ۹۹/۹/۲۵.

۲۷. بیانات مقام معظم رهبری، در خطبه عقد، ۱۴/۶/۱۳۷۲.

۲۸. قندانی آرانی، علی اکبر، صادقی آرانی، زهراء، خانواده و سبک زندگی اسلامی، کانون فرهنگی مناجات، شماره ۱، ۱۳۹۴.